

МОВА ЯК ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИЙ ЧИННИК ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Розглядаються проблеми мови як елементу електоральної культури в умовах політичного стану країни. Наголошуються на доволі тривалому нехтуванні державної мови, проводяться історичні паралелі. Констатується необхідність термінових дій новообраної Верховної Ради для запобігання подальшого ігнорування існуючої ситуації. Зроблено висновок про нагальну потребу якнайшвидшого гуртування всіх українців на основі єдиної української мови.

Ключові слова: електоральна культура, державна мова, політична культура, маніпулятивні технології.

Меленцова А. С.

ЯЗЫК КАК ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЙ ФАКТОР ЭЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Рассматриваются проблемы языка как элемента электоральной культуры в условиях политического состояния страны. Акцентируется внимание на достаточно длительном пренебрежении государственным языком, проводятся исторические параллели. Констатируется необходимость срочных действий новоизбранной Верховной Рады для предотвращения дальнейшего игнорирования существующей ситуации. Сделан вывод о насущной необходимости скорейшего сплочения всех украинцев на основе единого украинского языка.

Ключевые слова: электоральная культура, государственный язык, политическая культура, манипулятивные технологии.

Melentsova G.

LANGUAGE AS A NATIONAL FACTOR OF THE ELECTION PROCESS

The article deals with the problem of language as an element of electoral culture in the political situation of the country. Marked a rather long neglect of the state language, conducted historical parallels. It is noted the need for urgent action the newly elected Parliament to prevent further neglect of the situation. The conclusion about the urgent need for speedy cohesion all based on a single Ukrainian language.

Key words: electoral culture, national language, political culture, manipulative techniques.

Актуальність обраної теми пояснюється наявністю в сьогоденній Україні „пошматованої” політичної культури, яка характеризується відсутністю єдності між членами суспільства стосовно головних цивілізаційно-культурних, політичних, соціально-економічних цінностей. Також український електорат не має спільної позиції ні щодо минулого, ні щодо її майбутнього. Регіональний розбрат, відсутність спільної національної системи цінностей є джерелом безвідповідальної політики, постійного використання моделі регіонального розколу (в тому числі і спекулювання мовою) для завоювання голосів виборців на чергових виборах до будь-якого органу влади.

Поняття „культура” є багатограним та охоплює різноманітні аспекти діяльності людини. Вперше поняття „політична культура” широко вживалося в працях німецького історика та політичного філософа Й.-Г. Гердера. Значну увагу вивченню поняття „культура”, а згодом і „політична культура” приділяли Платон, Арістотель, Н. Макіавеллі, Ш. Монтеск’є, А. Токвіль, К. Мангейм, К. Маркс, М. Вебер; у другій половині ХХ століття – К.Фон Бойме, У. Розенбаум, Д. Каванах, Д. Елазар, Г. Алмонд, С. Верба; у наш час – В. Лісовий, В. Веденєєв, І. Поліщук, Б. Гдаль, О. Куць, Л. Нагорна та інші.

Мета статті - акцентувати увагу на проблемах мови як загальнонаціонального чинника розвитку соціуму та проаналізувати перспективи розвитку української мови як елементу електорального процесу після

останніх (позачергових) виборів до Верховної Ради України.

За Політологічним енциклопедичним словником: „Політична культура – частина загальної культури, яка формується і виявляється в процесі політичного життя; історично і соціально зумовлений продукт політичної життєдіяльності людей, їх політичної творчості, який відбиває процес опанування суспільством, націями, класами, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин, а також розвиток їх власної сутності і діяльнісних здібностей як суб’єктів політичного життя” [1, с. 263]. В одному з енциклопедичних словників подається таке визначення політичної культури: „історичний досвід, пам’ять соціальних спільнот та окремих людей у сфері політики, їх орієнтації, навички, що впливають на політичну поведінку” [2, с. 264].

На думку І. Поліщука, „політична культура – це сукупність типових, відносно сталих знань, уявлень, настанов, переконань, цінностей, орієнтацій, зразків поведінки, символів, яка склалася внаслідок історичного досвіду попередніх генерацій національної (соціальної) спільноти, транслюється від покоління до покоління, але має істотний трансформаційний потенціал і виявляється в діяльності суб’єктів політичного процесу та у функціонуванні політичних інститутів” [3, с. 127].

Зазвичай культура має яскраво виявлений національний зміст, який зовсім не вичерпуються мовним чинником. До факторів-посередників, які визначають ефект масової комунікації, наприклад, відносяться: готовність виборця сприйняти необхідну інформацію, міжособистісний характер поширення інформації, належність людини до соціальної групи з певними нормами буття та поведінки), вплив лідерів думок на поширення та оцінку інформації. Ці фактори сприяють повноті засвоєння конкретним індивідом політичної інформації [4].

На думку І. Поліщука: „Електоральна культура – це відносно стійка система знань, оцінок і норм електоральної поведінки й електоральних відносин, виборчого процесу в цілому, колективна пам’ять людей про виборчі процеси; своєрідна „активна” частина політичної культури, особливість якої полягає ще й у її динаміці та ритмі. Тож електоральна культура тривалий час перебуває в латентному вигляді і проявляється та актуалізується тільки в періоди виборчих кампаній” [5, с. 71-72].

Отже, під політичною мовою зазвичай розуміють термінологію та риторику політичної діяльності, коли політики виступають у своїй професійній ролі. Але вона є не обов’язковою прерогативою лише професійних політиків чи державних чиновників, а ресурсом, відкритим для всіх членів мовного співтовариства. До сфери політичної мови відносять також спектр проблем, пов’язаних з політичною діяльністю та маніпуляцією у сфері мовних відносин. Доволі часто використовують фольклорні форми агітації – анекдоти, чутки, гумористичне відео, мультфільми, різні музичні інновації, що дуже приваблює молодіжний електорат тощо.

Окрім цього, надмірна ідеологізація, декларативний стиль, лозунговість, претензії на абсолютну істину – саме те, що характеризує політичну мову і є по суті, як інколи висловлюються, театралізованим дійством.

Зараз ми бачимо, що наші виборці здебільшого виступають як об’єкт застосування маніпулятивних технологій, а це найбільша небезпека для масової свідомості. Серед методів маніпулятивних технологій варто виділити метод семантичного маніпулювання. Суть його полягає в прискіплюваному відборі слів, які викликають або позитивні, або негативні асоціації і таким чином впливають на сприйняття інформації („наша” людина – розвідник, „їхня” – шпигун; ми – визволителі, вони – окупанти; ми – борці за незалежність, вони – бойовики; у нас – війська, у них незаконні збройні бандформування) [5, с. 257].

Усупереч усьому історія свідчить, що українська літературна мова єднає українців усіх територій, сприяє усвідомленню ними спільної долі, історії, традицій, духовності. Спроби роз’єднати українців шляхом політичних маніпуляцій за мовною ознакою, поділити їх за етнографічним або мовним принципом – на східняків і західників, заперечувати їхню окремішність, можуть мати лише тимчасовий успіх, бо сьогодні, в умовах жорстокої війни, в найвідповідальнішу мить історії, за умов екстремальної ситуації у генезі націотворення спрацьовує інстинкт етносамозбереження, як це вже не раз засвідчила і наша історія.

Проблема факторів, що впливають на електоральну поведінку та врешті-решт на вибір громадян на виборах, завжди посідала чільне місце серед головних проблем політичної науки. Культура політичних виборів є складовою частиною загальної політичної культури. Виборча система

взаємодіє з культурною системою через підсистеми, що утворюють поле електоральної культури, яке врешті-решт формує культурні характеристики індивіда стосовно виборів.

Новообрана Верховна Рада має прийняти закони про використання державної мови держслужбовцями під час виконання ними своїх службових обов'язків. При цьому, вони повинні спілкуватися з відвідувачами на місцях мовою відвідувачів. Той, хто служить, приймає на себе відповідні зобов'язання й повинен їх виконувати. Потрібно вимагати відсторонення від роботи держслужбовців, які не володіють українською мовою або не бажають послугоуватися нею на службових місцях.

Ще гірше, коли призначають на високі посади держслужбовців осіб, які не володіють державною мовою, іноді обіцяють за короткий термін оволодіти нею й користуватися у спілкуванні під час виконання службових обов'язків, але здебільшого ці обіцянки не виконуються. Але чи може держава повною мірою здійснити конституційний обов'язок стосовно того, що „держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови у сферах суспільного життя на всій території України” (стаття 10), якщо жодним законом не передбачене обов'язкове володіння її величезним апаратом – українською мовою. Закон „Про державну службу” навіть не згадує про державну мову, якою мають володіти чиновники владних структур. Протилежне спостерігаємо у державних установах, наприклад, Російської федерації.

Державна мова повинна стати нормою української влади (і не тільки), тобто фактично треба зробити те, що свого часу робилось у Російській імперії та СРСР, але, цілком зрозуміло, іншими, не насильницькими, не імперськими, а методами переконання з усебічним урахуванням мовних та інших особливостей регіонів.

На сучасному етапі простежуються тенденції до встановлення досить прозорого зв'язку між мовою спілкування тієї чи іншої групи населення та її політичними та конфесійними орієнтаціями.

Відповідно до мовних уподобань населення спостерігається й розклад політичних сил і угруповань країни. Так, у 1990-х індивідуальне електоральне ядро провідних партій за етнонаціональними ознаками розподілялося таким чином: лівого спрямування (комуністи та соціалісти – за етнічністю – українців 74 %, росіян 25 %, за

мовним спілкуванням – відповідно 45 % і 59 %; праві партії (переважно, НРУ) відповідно – 94 % і 23 %; 90 % і 10 %) [6, с. 156].

Заперечення існування історичної основи політичної культури є неправильним, адже вона реально існує, як сталий культурний континіум протягом століть і потрібні надзвичайні умови та харизматичні лідери, щоб змінити цю історичну основу.

Отже, політична культура є спільною частиною існування двох соціальних систем: політичної та культурної. Політична культура формує суб'єктивну орієнтацію на політику. Багатьма дослідниками політична культура все більше розглядається як нормативно-ціннісна система, яка притаманна більшості населення.

Сплески дискусій навколо мови здебільшого відбуваються під час зростання суспільної напруги загалом. Часто ці дискусії ініціюються для того, щоб відвернути увагу від головних соціальних питань.

Із 30 політичних партій України, які зібрали необхідну кількість підписів і вибороли право брати участь у виборчій кампанії, наприклад, 1998 р., лише 14 до своїх програм включили положення про мови: 4 з них виступали за надання російській мові статусу державної. Решта партій і блоків стояла на позиціях конституційних вимог щодо мовної політики [7, с. 3-136].

Спостерігається відчутна залежність між мовним уподобанням політика, державного діяча та його відданістю українській національно-державницькій ідеї. Не випадково на виборах Президента України, наприклад, 1994 р. за прихильника електорату проросійської орієнтації Л. Кучму проголосувало приблизно 80 % етнічних росіян і близько двох третин російськомовних українців, тоді як за Л. Кравчука лише понад 70 %.

У політичній діяльності мовний чинник відіграє не останню роль. На виборах до Верховної Ради України 2006 р., як свідчить аналіз програм і виступів кандидатів, мовне питання знову посіло чільне місце, причому його важливість навіть посилилась. Із 45 партій і блоків у виборчих перегонах активно використовували мовний чинник 25 учасників. 9 із них виступали за подальше зміцнення державності української мови і одержали 40, 78 % голосів виборців, 9 за двомовність на державному рівні (38,7 %), за вільний розвиток мов висловились 5 (10,25 %), за надання російській мові статусу регіональної – 2 (0,46 %). Розподіл політичних сил у Верховній Раді свідчить,

що питання двомовності поряд із проблемами НАТО і СЕП вийшло на перший план. Партія регіонів, СПУ і КПУ, утворивши коаліційну більшість – 240 депутатів, наполегливо ставили питання про двомовність. Мовне питання поряд із двома вищезазначеними чинниками постало ключовим у функціонуванні цієї коаліції.

За результатами останніх позачергових виборів до Верховної Ради ситуація з мовною політикою може докорінно змінитися. Все буде залежати від єдності думок, рішень, волевиявлення. „Ліві” крісла цього разу в сесійній залі обійматимуть самовисуванці, хоча серед них є і колишні комуністи і регіонали; не буде „свободівців” (за партійними списками), проте курс на євроінтеграцію, який взяла діюча влада, може позитивно вплинути на розвиток і української мови також.

Аналіз результатів останніх виборів висвітлив тенденцію до збільшення представництва певних категорій населення у законодавчому органі України. Є чергова надія, що ми нарешті отримаємо орган народного представництва, а не збори бізнесменів, чиновників, магнатів промисловості, керівників різноманітних фондів і подібних.

Політична еліта, уособлюючи владу, має бути національно свідомою та своєю діяльністю не лише впроваджувати в життя мовне законодавство, а й домагатися престижності української мови в усіх сферах суспільного життя країни. Тобто мову нації-держави треба захищати, піклуватися про неї навіть тоді, коли їй, на перший погляд, нічого не загрожує, а державні службовці повинні бути прикладом у використанні правильної літературної мови, а не використовувати її лише у політичних іграх. Спекуляції політиків, які звертаються за підтримкою до російськомовного населення, проявляючи повну байдужість до української мови, повинні одержувати належну оцінку.

Отже, акцентуючи увагу на проблемах мови як загальнонаціонального чинника та проаналізувавши перспективи розвитку мови як елементу електорального процесу (після останніх позачергових виборів до Верховної Ради України), можна зробити висновок, що успіх розвитку нашого суспільства буде

лише тоді, коли утвердження української мови в статусі єдиної державної буде розглядатися як важлива складова державотворення й національної безпеки, причому етнospільноти повинні відчувати комфорт, безпеку, державні гарантії прав і свобод. Саме національно свідомою елітою має стати на чолі процесу розвитку національної української мови, яка є елементом електоральної культури. Необхідною умовою пробудження державницької свідомості є формування єдиного культурного простору засобом єдиної мови.

Культура неможлива без істотного елементу свободи. Вона не може функціонувати за умов духовної і фізичної несвободи. Якщо суспільству стає непотрібним повноцінний розвиток культури, то воно перестає існувати як певне національне ціле, як те, що можна в прямому розумінні називати культурою [5, с. 36]. І. Берлін зазначає, що „повне підкорення чужій волі означає самознищення, тому мати певний обсяг свободи – нагальна необхідність для будь-якої людської істоти” [8]. Поки не буде змін у загально-національній культурі українців, ми не побачимо змін у політичній чи електоральній культурі нашого народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологічний енциклопедичний словник. – К.: Генеза, 1997. – 395 с.
2. Политология: Энцикл. словарь / Общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. – М.: Изд-во Моск. комерц. ун-та, 1993. – 431 с.
3. Поліщук І.О. Генеза та сучасність концепції „політичної культури” // І.О. Поліщук // Грані. – 2005. – №4. – С. 125-128.
4. Klapper J.T. The Effects of Mass Communication / J.T. Klapper // Glencoe (Illinois): The Free Press, 1960. – 302 p.
5. Поліщук І.О. Еволюція культури політичних виборів в Україні: Монографія / І.О. Поліщук. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. – 352 с.
6. Пасковер О. Проза життя / О. Просковер // Кореспондент. – 2005. – № 37. – С. 37-39.
7. Передвиборчі програми й платформи // Віче. – 1994. – № 2. – С. 3-136.
8. Берлін І. Дві концепції свободи [Електронний ресурс] / І. Берлін. – Режим доступу: <http://www/krotov.info/library/b/ber/lin.htm>
9. Куць О.М. Мовна політика в Україні: аналіз та впровадження: Монографія / О. М. Куць, В.В. Заблоцький. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 300 с.